

Lyckgärde – Rättviksbyn som försvann

INGE NILSSON

Idag är det inte många som vet att det i Rättvik funnits en by med namnet Lyckgärde eftersom det är nästan 300 år sedan den försvann.

När man letar efter något så hittar man ofta något annat. Så var det med Lyckgärde. Jag forskade förra året på en gård i Altsarbyn och då dök bynamnet Lyckgärde upp. På gården i Altsarbyn fanns en Margareta Persdotter som var född i Lyckgärde 1690. Men var låg denna by? En titt på de äldsta sockenkartorna från 1667 och 1668 visade att Lyckgärde låg öster om Tina mellan denna by och Utby, men var exakt? Den tidens kartor stämmer sällan överens med verkligheten.

Kumblaenius skriver i sin krönika 1764 under Byarnas namn: *Lyckgärdet, öde 1731, hade 3 gårdar, låg 1/4 mil ifrån Tina emellan Utby och Tina på högra handen om vägen då man far till Leksand*. Detta stämmer vad gäller antalet gårdar överens med husförhörslängderna men inte att byn var öde 1731, se nedan.

Utsnitt ur Geografisk avritning av Rättviks socken 1668 av Jöran Holstensson. Lantmäteriet – Historiska kartor.

En mil var före år 1889 10 689 m och före 1649 var en dalmil hela 14 485 m. En fjärdedel av 10 689 m blir 2,67 km. Då hamnar man i Söderås.

På kartorna är det markerat en gård för Lyckgärde och två för Tina men bägge hade nog flera gårdar. I Lyckgärde har det under viss tid funnits tre familjer som kan ha bott på samma gård eller haft egna gårdar.

Byn *Lyckgärde*, även stavat *Ljkegäla*, *Ljkegiärde*, *Lyckgärdet*, *Likegerde*, *Likgärde* och *Lyckia*, kan ha fått sitt namn av den största gården som hade namnet *Lyck*. Detta gårdsnamn har följt släkten även efter flytten till Tina och fanns kvar till 1868. När byn kom till är okänt men troligen i början av 1600-talet. Äldsta belägg är nämnda kartor och husförhörslängden 1670-1700. Kanske fanns byn redan i början av 1600-talet men den redovisas först 1670 som självständig by i revboken.

I mantalslängderna finns Lyckgärde aldrig som egen by utan gårdsägarna står under Tina. Men i husförhörslängder, nattvardsböcker och på kartor är det en egen by. Enligt Jordspecifikation ca 1681 hade gårdarna i *Lycka* enbart 1107 bandland åker och 34 av dem låg i Utby och Altsarbyn. 1107 bandland motsvaras idag av 14 048 kvm. Det utgör en ruta på endast 118x118 m.

Lyck Olof i Lyckgärde

I husförhörslängden 1670-1700 finns på ena gården Olof Andersson, född 1634, död 1716, (i nattvardsboken *Lyck Olof Andersson*), med moder Lyck Brita, född 1610, död 1675, hustru Kerstin, född 1642, och sonen Anders, född 1666. På den andra gården finns änkan Margareta, född 1620, och sonen Per Persson, född 1660.

På annat ställe i samma husförhörslängd står Per Persson, (d.ä.) född 1663, (samma som ovan), med hustru Margeta, född 1663 och barn, bla dottern Margeta Persdotter, född 1693 och sonen Per Persson (d.y.), född 1705, död 1742. Dessutom nämns en Mats Hansson, född 1641 med hustru Brita, född 1641 som ca 1690 flyttade till Altsarbyn. Han heter där *Lyck* Mats Hansson. Vid Storskiftet 1828 hade gården beteckningen Ba. (Finns även skrivet *Ba* i Altsarbyn.)

Även i husförhörslängden 1701-1719 finns ovanstående Olof Andersson och Per Persson (d.ä.) som ägare. Då finns ytterligare en gård/hushåll med Per Perssons dotter Margeta, född 1693 och mågen Hans Ersson samt Hans Larssons änka Brita som ca 1724 flyttar till Grav.

Vad som sedan händer under de kommande 22 åren är svårt att följa, för husförhörslängderna 1720-1741 saknas helt. Man får då gå till man-

talslängder och nattvarvsböcker vilka inte alltid stämmer överens med husförhörlängderna. Helt klart är att Lyck Olof Andersson, flyttar till Tina ca 1722. Han tar gårdsnamnet *Lyck* med sig till gården i den nordvästra delen av Tina som sedan delas i två gårdar. Dessa fick ca 1868 namnet Hjerp.

I nattvarvsboken under Lyckgårde kan man följa Lyckgårde framåt efter 1719. År 1724 bor där Hans Ersson, Hans Larssons änka Brita och Per Persson, (troligen d.y.). Sedan åren 1725–1739 finns Lyck Per Persson (d.y.) skriven där. Vid 1739 är det tillagt död 1742. Då står där även en Anders Hansson.

Mellan 1739 och 1746 finns ingen nattvarvsbok. När denna dyker upp igen 1746 finns inget Lyckgårde med. I mantalslängderna återfinns en del av ovanstående namn, (gårdsägarna) under Tina. Där finns Lyck Olof Andersson, Lyck Anders Olofsson, (sonen), och Per Persson (d.y.). Utöver dessa dyker det i Tina 1738 upp en Erik Ersson Fogel. Fogel är en rote i Svärdsjö inom Rättviks kompani men soldaterna kan mycket väl bo i Rättvik. År 1741 och 1742 heter han enbart Erik Fogel och 1743 har det blivit *Pål* Erik Ersson.

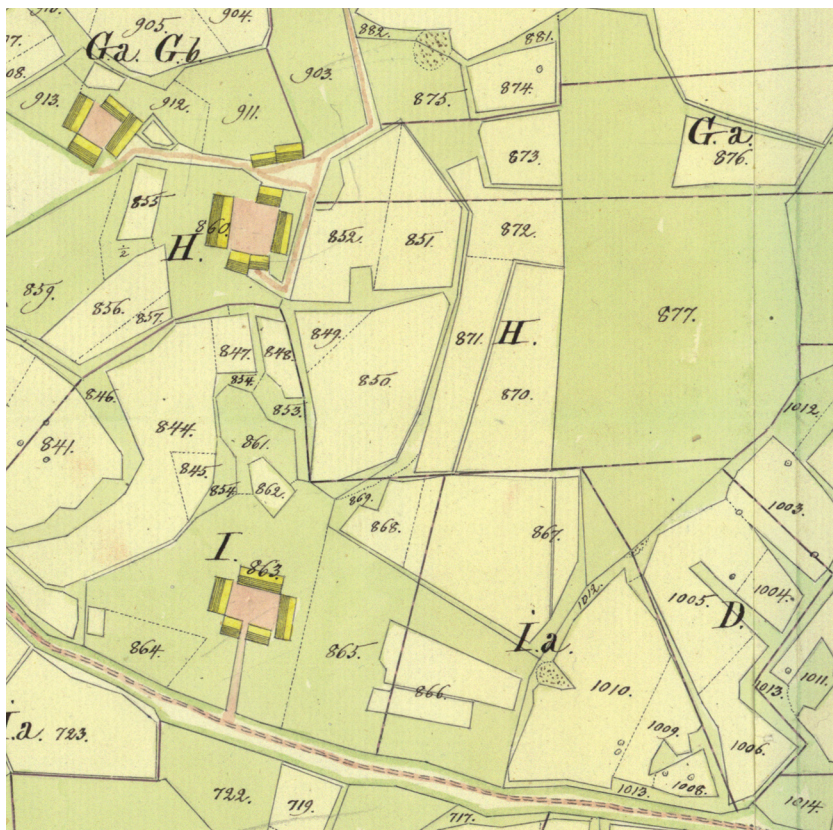
Förutom Lyck Olof Andersson med familj är det inget av namnen på personerna i husförhörlängden 1701–1719 som finns kvar 1742–1755. Lyckgårde ”tinar” troligen bort som självständig by ca 1742 och uppgår i byn Tina.

Två teorier om var Lyckgårde låg

Här presenteras nu två teorier över var Lyckgårde kan ha legat. Vi ska leta mellan Tina och Utby. Öster om Tinas bykärna låg vid Storskiftet 1828/37 en ensam gård, Litt. *I*, bort mot Leksandsvägen; nuvarande 9:1, Tina byväg 30.

Ett område norr därom har skiften som då kallades Lyckhagen och Lyckåkern på Litt. *G* och *H*. Detta område motsvaras idag av västra breda delen (åkern) av 8:22-1 och norr därom liggande åkerdelen av 19:16-1. Sannolikt har Lyckgårde legat på något av dessa båda områden. Vad som talar mot denna plats är att den ligger för nära Tina. Talar för gör att gårdsägarna i Lyckgårde alltid står under Tina i mantalslängderna.

I husförhörlängden 1742–1755 finns flera *Lycke* än Lyck Anders, nu boende längst i nordväst. Inklämd mellan gård nr 6 (som är Lyck Anders) och nr 7 i Tina finns en gård utan nummer kallad *Lycke*. På denna bor en Erik Ersson, född 1712, hustrun Brita, född 1715, och sonen Anders, född 1746. Jämför soldaten Fogel ovan. Erik Ersson, som enligt födelseboken är född 1711, kommer från Tina nr 9 (1701–1719). Fader är troligen Erik

Utsnitt ur Tina, Storskifte på inägö 1828. Nedtill en fyrkantsgård som är Pålgården/Printzgården med Litt I vid Tina byväg. Skiftena ovanför med nummer 870-877 kallades då Lyckhagen och Lyckå kern. Lantmäteriet – Historiska kartor.

Mattsson, född 1679. Erik samt ytterligare tre barn är skrivna under farfadern Mats Larsson, född 1634. I nästa husförhörslängd, 1760–1767, finns på Tina nr 6 en Pål Erik Ersson, född 1711, hustrun Brita Ersdotter, född 1715, sonen Anders, född 1747 och dottern Margareta, född 1755, d v s samma familj som ovan. Av någon anledning har Erik Ersson fått gårdnamnet *Pål*. I nattvardsboken stavas ibland Per Persson i Lyckgårde som *Pål* Persson. Finns det något samband?

Man kan sedan följa ättlingarna på Pålgården fram till skiftena 1828/1837 och ser då att dessa finns på en fyrkantsgård norr om Tina byväg just mellan bycentrum i Tina och gränsen till Altsarbyn där järnvägen nu går. Gårdens

dåvarande byggnader som låg längre från vägen är nu helt borta. Till platsen är ditflyttade byggnader, bland annat ett gammalt härbre.

Ättlingarna, ej sönerna, till Pål Erik Ersson, född 1711, är vid storskiftet 1828/37 på Litt *I* Pål Olof Hansson, född 1774, och på suben *Ia* Pål Erik Hansson, född 1778. De är bröder och suben *Ia* har avstyckats till Pål Erik någon gång mellan 1816 och 1826, kanske vid giftermålet 1820. På Litt *Ia* finns inga hus så bröderna bor i samma gårdshus men har delat marken. Detta boende fortsätter så långt fram i tiden och är inte ovanligt. Gårdsnamnet Pål finns sedan kvar t. o. m. församlingsboken 1929–1949 men endast på Litt *Ia*.

Pålgården med Litt. *I* byter sedan namn troligen i och med att den 1886 övertas av före detta soldaten Anders Printz, född 1842 i Mårtanberg, död 1908. Han kommer från en av Kajgårdarna i sydvästra delen av byns centrala del. Efter honom blir det Printzgården vilket fortfarande är namnet på gården.

Den andra gården med beteckningen sub nr 9, Litt *Ia*, fortsätter efter 1837 med Pålfolk som ägare. Men eftersom man inte har några egna byggnader behåller man marken men köper en annan gård i centrala delen av Tina. Det är Litt. *M*, nuvarande 12:3 som fick namnet Pålgården. Detta ändrades sedan till Lövgrensgården. Pål Hans Hansson, född 1877, som ändrade efternamn till Lövgren, blev den siste med gårdsnamnet Pål.

Låg Lyckgårde i Altsarbyn?

Den andra teorin bygger på kartstudier. Mellan Tina och Utby finns fastigheter tillhörande Tina, Gärdebyn, Altsarbyn och Utby. Jag har studerat skiftesakterna för dessa byar på jakt efter skiften med namn på *Lyck*. I Gär-

Printzgården vid Tina byväg. Den gamla fyrkantsgården låg till höger ungefär där uthusen med bland annat ett härbre idag finns. Dessa är ditflyttade under senare tid.

FOTO 2023 INGE NILSSON.

debyn och Utby fanns inga men i Tina, som redan nämnts, och Altsarbyn fanns. I Altsarbyns västra del som ligger söder om Tina finns ett område som verkade ”misstänkt”.

Väster om Skarpe eller Sparvgården vid Skarpvägen fortsätter en markväg från denna väg ned över järnvägen. Norr om vägen finns ett område som till en tredjedel ligger väster om järnvägen. Området består av åkermark, fossil igenväxt åkermark och träddungar. Där finns på skifteskartan smala remsor som påminner om byvägar på sådana kartor. Järnvägen till Leksand går i en av dem. En del remsor är betecknade som odugliga i akten och en av dem består av ett långt odlingsröse ca 100x5 m.

På kartan har dessa skiften namnen Lyckåkern, Lyckträkten och Lyckgrävningen. Sparvgårdens mark söder om vägen från gården ned till järnvägen kallas än i dag för Lyckbacken enligt Leif Sparv. Jag åkte dit för att se hur det såg ut och finkammade området öster om järnvägen, men jag fann inga indikationer på att där legat några hus. Mycket kan dock ha hänt under 300 år.

Området ligger 1828/37 under Litt. *B* och *Ba*, (obs skrivet *B* och *Ba*). *B* ägdes då av Tjapp Anders Olsson och *Ba* av Stegar Olof Olssons omyndiga barn. Lyckbacken söder om markvägen ägdes vid samma tid av nämndeman Sparv Erik Erssons arvingar (Litt. *Y*) och Klockar Gudmund Gudmundsson, född 1766, (Litt. *Ca*). De tre förstnämnda (*B*, *Ba* och *Y*) har ej gårdshus i Altsarbyn utan bodde troligen i någon annan by. De går heller inte att hitta i husförhörslängden för grannbyarna.

Det är alltså inte Lyckmatsgården med anor från Lyckgårde som äger detta område vilket kan vara en indikation på att området inte har fått sina

Dessa skiften vid järnvägen på Altsarbyns ägor hade 1828 namn som Lyckåkern, Lyckträkten och Lyckgrävningen. I förgrunden markvägen ned över järnvägen och hitom den Lyckbacken.

FOTO 2023 INGE NILSSON.

Lycknamn från Lyckmatsgården. Men Lyck Mats kan ju i stället ha kommit därifrån. Kan detta vara platsen för Lyckgårde?

Men kanske låg Lyckgårde någon annanstans på en idag helt okänd plats!

Källor:

Lantmäteriet - Historiska kartor:

- Min karta, (dagens fastighetskarta, flygfoton mm).

Riksarkivet

- Rättvik 1667, Sveriges topografiska kartor Landsarkiven i Uppsala och Härnösand
- Prosten Olof Olofsson Kumblaeus Krönike-Bok 1764 öfver Rättviks socken, handskrift kopierad med anmärkningar och tillägg 1905, Rättviks kyrkoarkiv P 11:2.
- Olof Kumblaeus (1709-1765) var kyrkoherde i Rättviks socken 1758-1765.
- Inskrivningsmyndigheten i Leksands domsagas arkiv, Fastighetsböcker, Rättviks socken,
- Inskrivningsdomarens i Nedansiljans domsagas arkiv, Lagfartsböcker för Rättviks tingslag,

Arkiv Digital

- Husförhörslängder och församlingsböcker, Rättviks socken, 1670-1949.
- Födelse- och dopböcker, Rättviks socken, 1628-1941.
- Kommunionlängder (nattvardsböcker), Rättviks socken, 1698-1795.
- Mantalslängder, Rättviks församling, 1643-1820, 1941.

Sveriges Släktforskarförbund

- Sveriges dödbok 1830-2020.

Tryckta källor

- Veirulf, Olle: Byar i äldre tid, Rättvik del 1:1, Socknen och kommunen, Västerås 1966.
- Andersson, Roland: Byar och fåbodar i Rättviks kommun, Falun 1987.

Muntliga källor och tips

- Börje Sommar, Furudal, tidigare Tina.
- Lars-Erik Slars, Tina.
- Ulrika Nisser, Tina.
- Leif Sparv, Gärdebyn.
- Martin Björk, Gävle/Tina.

Övrigt

- John Långbergs informationsbank 2023.
- Wikipedia.
- Egna fältundersökningar.